

Євген Греков,
*ад'ютант кафедри цивільного права та процесу
 Харківського національного університету внутрішніх
 справ*

ПРОЕКТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТИВНА ФОРМА ВТІЛЕННЯ ТВОРІВ АРХІТЕКТУРИ

Наразі, враховуючи високі темпи росту обсягів промислового та житлового будівництва, спостерігається підвищення попиту на такі об'єкти авторського права як твори архітектури, що, в свою чергу, спричиняє потребу встановлення нового, більш високого, рівня вимог до охорони прав творців цих творів.

Обов'язковою передумовою здійснення ефективної охорони прав інтелектуальної власності є чітке встановлення ознак об'єкта даних прав, з фактом створення якого пов'язано їх виникнення. Чинні положення норм авторського права, закріплені у діючому Цивільному кодексі України (ст. 433) [1] та Законі України "Про авторське право і суміжні права" (ст. 8) [2], визначають об'єкт авторського права, як твори у галузі науки, літератури і мистецтва незалежно від їх завершеності, призначення, цінності тощо, а також способу чи форми їх вираження. Також у цих нормах зазначається достатньо широкий, але, безумовно, приблизний перелік творів, які охороняються нормами авторського права, серед яких також вказані і твори архітектури.

Сучасна авторсько-правова доктрина при визначенні поняття твору здебільшого виділяє дві його основні ознаки:

- 1) творчий характер твору;
- 2) об'єктивна форма його вираження.

Поняття творчої діяльності як обов'язкової ознаки об'єкта авторського права не сформульовано на законодавчому рівні, але в юридичній літературі як радянського так і сучасного періоду цьому питанню приділено, на нашу думку, достатньо уваги [3-6], що обумовлює можливість встановлення відповідності створених творів архітектури вказаній ознаці. Деяко складною є справа зі встановленням відповідності даних творів змісту другої обов'язкової ознаки поняття твору — об'єктивній формі його вираження.

Стаття 1 Закону України "Про авторське право та суміжні права" закріплює, що *твір архітектури* — це твір у галузі мистецтва спорудження будівель і ландшафтних утворень (креслення, ескізи, моделі, збудовані будівлі та споруди, парки, плани населених пунктів тощо). Визначений в законодавстві перелік форм творів архітектури, що охороняються який складається з креслень, ескізів, моделей, збудованих будівель та споруд, є недостатньо формалізованим, особливо це стосується творів архітектури втілених у кресленнях та ескізах. У наведено-

му визначенні чітко не встановлено, що саме є твором архітектури: креслення у повному обсязі або їх частина; ескіз архітектурного об'єкта виконаний в художньому стилі або з дотриманням вимог державних стандартів до проектною документації. Вирішення зазначеної проблеми є досить важливим, з огляду на те, що виконання креслень як складової частини проекту є дуже працездатним процесом, який не завжди пов'язаний із творчою діяльністю особи. При виконанні креслень проводиться дуже велика розрахункова робота технічно-економічних показників проекту, яка не може бути творчою за визначенням. Для мети авторсько-правової охорони творів архітектури необхідно виділяти тільки авторську частину роботи по створенню об'єктів архітектури, втілену в об'єктивних формах, що, на жаль, використовуючи чинне законодавство, зробити не можна.

Серед найбільш відомих дослідників авторського права в галузі архітектурної діяльності можна виділити: О. Гейне, Я. Гевірц, М.Г. Діканський, М.М. Кахадзе, Х.А. Пізук, М.А. Райгородський, Л.П. Тимофієнко, С.А. Чернишова, Д.Б. Якуб [7-14]. Також окремі правовідносини у сфері авторського права на твори архітектури були розглянуті у фундаментальних роботах майже всіх дослідників та глосаторів авторського права при стислій характеристиці всього спектра об'єктів авторського права, проте, і на сьогодні, zostались не з'ясованими ряд їхніх елементів. У зв'язку з приділенням незначної уваги вчених питанню дослідження об'єктивних форм втілення творів архітектури або обмеженням своїх досліджень

лише виявленням їх характерних ознак, в авторсько-правовій доктрині на даний час не сформовані основні вимоги, яким повинні відповідати об'єктивні форми втілення творів архітектури визначені у законодавстві, в тому числі і вимоги до проектною документації, що свідчить про актуальність поставлених питань. Враховуючи вищевикладене, метою цієї статті є дослідження проектною документації в якості об'єктивної форми втілення творів архітектури.

Дослідження даного питання доцільно проводити у співвідношенні до етапів створення об'єктів архітектури: стадії проектування та практичної реалізації проекту. Наявність проектного етапу є сутнісною особливістю архітектурної діяльності поряд зі сполученням в архітектурі елементів як матеріального, так і духовного виробництва, в ході якого визначаються всі істотні елементи майбутнього будівництва. Його наявність обумовлюється необхідністю вирішення практичних завдань містобудівного планування, благоустрою міських і сільських поселень, розвитку їх інженерної, транспортної і соціальної інфраструктур, а також завдань раціонального природокористування, збереження об'єктів історико-культурної спадщини й охорони навколишнього природного середовища, створення безпечного середовища життєдіяльності людини. При цьому на проектній стадії враховуються не тільки ті елементи, які утворюють інженерно-конструкторську підоснову споруди, але і композиційна побудова майбутнього об'єкта, художнє оформлення його зовнішнього і внутрішнього вигляду, взаємодію із обслуговуючою інфраструктурою.

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

Результатом здійснення проектного етапу є розроблення проекту для будівництва. Чинне законодавство визначає проект як документацію для будівництва об'єктів архітектури, що складається з креслень, графічних і текстових матеріалів, інженерних і кошторисних розрахунків, які визначають містобудівні, об'ємно-планувальні, архітектурні, конструктивні, технічні та технологічні рішення, вартісні показники конкретного об'єкта архітектури, та відповідає вимогам державних стандартів, будівельних норм і правил (ст. 1 Закону України "Про архітектурну діяльність [15]"). Очевидно, що наведене визначення проектною документації характеризує її саме як матеріальний об'єкт, але не як об'єкт авторського права. В цьому випадку вона виступає першим елементом правової основи створення архітектурного об'єкта, тому що громадянин або юридична особа, які мають намір здійснити будівництво архітектурного об'єкта, зобов'язані мати затверджену у встановленому порядку проектну документацію (ст. 9 Закону України "Про архітектурну діяльність").

Проектна документація складається з наступних частин:

- ескізний проект;
- техніко-економічне обґрунтування;
- техніко-економічний розрахунок;
- проект;
- робочий проект;
- робоча документація (додаток Б до ДБН А.2.2-3-2004 "Проектування").

Склад, порядок розроблення, погодження та затвердження проектною документації для будівництва — далі ДБН А.2.2-3-2004) [16].

Відповідно до нормативних вимог, робоча документація для будівництва або авторський нагляд за її розробкою виконуються за участю архітектора — автора затвердженого проекту відповідно до укладеного договору на розроблення проекту цього об'єкта архітектури. Державні будівельні норми встановлюють, що після затвердження проекту, ескізного проекту, техніко-економічного розрахунку за рішенням замовника робочі креслення можуть розроблятися підрядником чи іншим проектувальником, які одержали за встановленим порядком право на відповідний вид діяльності, із залученням авторів або за їх письмовою згодою на виконання робочих креслень іншими виконавцями з дотриманням авторських рішень затвердженого проекту, ескізного проекту, техніко-економічного розрахунку та додержанням авторських прав. Таким чином, авторські рішення об'єктів архітектури, які охороняються авторським правом в якості твору архітектури, фіксуються в об'єктивній формі на стадії ескізного проектування та розробки проекту (в т.ч. і робочого проекту). Стадія здійснення техніко-економічного розрахунку не містить в собі об'єктивного вираження авторського задуму щодо просторової, планувальної, функціональної організації, зовнішнього вигляду і інтер'єрів об'єкта архітектури або його частини, в зв'язку з тим, що техніко-економічний розрахунок лише обґрунтовує потужність виробництва, номенклатуру та якість продукції, якщо вони не задані директивно, кооперацію виробництва, забезпечення сировиною, матеріалами, напівфабрикатами, паливом, електро- та теплоенергією, водою і трудовими ресур-

сами, включаючи вибір конкретної ділянки для будівництва, розрахункову вартість будівництва та основні техніко-економічні показники (п.п. 4.2 ДБН А.2.2-3-2004).

Отже, проведений аналіз нормативних документів свідчить про необхідність дослідження структури проекту (в т.ч. ескізного та робочого) з метою встановлення його складових частин, які виражають в об'єктивній формі ідеї та уявлення автора про майбутній архітектурний об'єкт. Розроблення проекту та його склад регламентується п. 5 та 6 ДБН А.2.2-3-2004, ескізного проекту — Наказом Держбуду України від 23.10.91 року № 51-839/1 "Про затвердження положення про ескізний архітектурний проект" [17]. Вказані проекти розробляються для визначення містобудівних, архітектурних, художніх, екологічних, технічних, технологічних, інженерних рішень об'єкта, кошторисної вартості будівництва і техніко-економічних показників, з відмінностями лише у рівні деталізації та конкретизації. Відповідно до зазначених документів, проект складається з наступних розділів: загальні положення, архітектурно-будівельні рішення, технологічна частина, основні креслення, організація будівництва, кошторисна документація. Розділ "Архітектурно-будівельні рішення" являє собою текстову частину проекту з короткого опису і обґрунтування архітектурних рішень, рішень щодо оздоблення будинку, споруди та їх відповідності функціональному призначенню з урахуванням містобудівних вимог. Вказаний розділ також може бути об'єктом охорони авторським правом, але у вигляді літературних творів, що обумовлюється поширен-

ням авторсько-правової охорони тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі.

На нашу думку, ретельної уваги в наведеному складі проекту заслуговує розділ — "Основні креслення", який містить у собі наступні підрозділи:

- ситуаційний план у масштабі 1:2000, 1:5000, 1:10000;
- генеральний план на топографічній основі в масштабі 1:500, 1:1000;
- *принципові рішення з вертикального планування, благоустрою та озеленення;*
- схема транспортно-пішохідних зв'язків (за необхідності);
- план трас зовнішніх інженерних мереж та комунікацій;
- плани трас внутрішньомайданчикових мереж і споруд до них;
- *плани поверхів, фасади, розрізи будинків та споруд зі схематичним зображенням основних несучих та огорожувальних конструкцій* у масштабі 1:50, 1:100, 1:200; деталі огорожувальних конструкцій у масштабі 1:25;
- *інтер'єри основних приміщень* (розробляються додатково згідно із завданням на проектування);
- *каталожні аркуші при використанні проектів масового застосування;*
- *плани поверхів, фасади і розрізи при використанні проектів повторного застосування;*
- принципи схеми улаштування інженерного обладнання (опалення, вентиляції, холодного та

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

гарячого водопостачання, каналізації, водостоків, електрообладнання, газо- та холодопостачання, кондиціонування повітря, зв'язку та сигналізації, автоматизації інженерного обладнання, пило- та димовидалення, сміттевидалення), принципів рішення щодо впровадження заходів з енергозбереження;

- технологічні компонування з посиленням на нормалі або плани розміщення (розташування) основного устаткування;
- вихідні дані на розроблення конструкторської документації з обладнання індивідуального виготовлення.

Виділені підрозділи, в повному обсязі або частково, складають, на нашу думку, архітектурну частину креслень проекту, які можуть відповідати вимогам, що ставляться до творів архітектури як об'єктів авторського права. Втім, креслення, які підлягають авторсько-правовій охороні як твори архітектури не повинні залежати від того, чи належать вони до одного з виділених вище підрозділів. Виділення наведених підрозділів зроблене з метою наочного зображення помилковості чинного законодавства при віднесенні креслень в повному обсязі до об'єктів авторського права. Ми відстоюємо позицію, що однією з форм вираження творів архітектури є тільки креслення, які відображають авторський задум щодо просторової, планувальної, функціональної організації, зовнішнього вигляду і інтер'єрів об'єкта архітектури або його частини, тобто *графічна архітектурна частина проекту*. Такі креслення можуть бути виражені у звичній матеріальній формі (на паперовому носії), або в електронній,

доступній для перегляду та використання за допомогою електронно-обчислювальних машин.

Тепер доцільно розглянути питання про можливість впливу недотримання вимог законодавства, які ставляться до виконання проектною документації, на охорону креслень архітектурної частини проекту авторським правом в якості твору архітектури. Це пов'язано з тим, що творча діяльність щодо створення об'єктів архітектури обтяжена необхідністю врахування та дотримання під час прийняття архітектурних рішень певних обов'язкових стандартів проектування та будівництва, як-то соціальних, економічних, функціональних, інженерних, технічних, протипожежних, санітарно-гігієнічних, екологічних та інших вимог до об'єкта в обсязі, необхідному для розробки документації для будівництва об'єктів.

Для вирішення вказаного питання слід навести відправне положення теорії архітектури та авторського права в галузі архітектури, яке завжди враховувалось при проведенні досліджень: основна мета архітектурної діяльності — це створення об'єкта архітектури. Зазначене положення знайшло своє відображення й у тексті закону, а саме у ст. 1 Закону України "Про архітектурну діяльність", де вказано, що архітектурна діяльність має своєю метою саме створення архітектурного об'єкта. Архітектурна діяльність у своїй першооснові вирішує не стільки художньо-естетичні завдання, скільки виконує матеріальну функцію, тобто зведення міцного штучного середовища життєдіяльності людини. Така особливість змісту архітектурної діяльності породжує існування проектного етапу

архітектурної діяльності у ході якої і виявляється особистісне уявлення автора про організацію і оформлення простору, тобто створюється твір архітектури.

Як було зазначено вище, обов'язковою умовою будівництва об'єкта архітектури є наявність затвердженої у встановленому порядку проектної документації, яка передбачає її відповідність вимогам державних стандартів, будівельних норм і правил. В іншому разі, отримати дозвіл на виконання будівельних робіт неможливо, чим порушується етапність створення архітектурного об'єкта, і як наслідок, можливість відтворення твору архітектури в наступній формі — формі споруди. Саме тому вважаю, що невідповідність креслень архітектурної частини проекту — мова йдеться винятково щодо цієї форми втілення твору архітектури — вимогам державних нормативних документів з проектування та будівництва виключає можливість авторсько-правової охорони твору архітектури вираженого в цій формі. Також, слід зауважити, що у зв'язку з можливою зміною положень нормативних документів, виконання зазначених вимог необхідно лише на момент створення твору. Така позиція не суперечить теорії авторського права, бо мова йдеться лише про виділення творів архітектури з-поміж інших об'єктів авторського права і не позбавляє охорони авторським правом креслення, розроблені з порушення встановлених нормативів. Будь-які креслення, що створені в результаті творчої діяльності автора, мають можливість отримання авторсько-правової охорони в якості творів образотворчого мистецтва або інших творів. При цьому, навіть у ситу-

ації, коли відхилену з причин невиконання вимог нормативних документів архітектурну частину проекту будови виправить інша особа (мається на увазі не автор або особа не уповноважена автором) і вимагатиме визнання за собою авторського права на створений "нею" твір архітектури, справжній автор має можливість перешкодити цьому, довівши незаконність запозичення зовнішньої форми твору.

Крім розглянутих нормативних вимог до виконання креслень, на архітектурну частину проекту також впливають архітектурно-планувальне завдання, яке видається органами архітектури і містобудування і завдання замовника на проектування. Порядок надання архітектурно-планувального завдання затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 1999 року № 2328 [18], в якій, зокрема, зазначено, що архітектурно-планувальне завдання — це комплекс містобудівних та архітектурних вимог і особливих умов проектування і будівництва об'єкта архітектури, що впливають з положень затвердженої містобудівної документації, державних будівельних норм, місцевих правил забудови населених пунктів, відповідних рішень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, включаючи вимоги і умови щодо охорони пам'яток історії та культури, довідки, законних прав і інтересів фізичних та юридичних осіб при розташуванні об'єкта архітектури на конкретній земельній ділянці.

У сучасній правозастосовчій практиці зустрічаються спроби віднести архітектурно-планувальне завдання на проектування до результатів творчої праці, і на цій підставі

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

визнати особу, яка видала технічне завдання на проектування, співавтором твору архітектури. Це пов'язано з тим, що при розробці вказаного завдання фахівцями в галузі архітектури проводиться робота щодо визначення основних об'ємно-планувальних та технічних характеристик майбутнього об'єкта: обмеження щодо поверховості (висоти) об'єктів архітектури; вимоги до опорядження об'єкта архітектури, благоустрою території; вимоги до розміщення вбудовано-прибудованих приміщень та інших. Вказані роботи проводяться з метою раціонального використання земель та територій для містобудівних потреб, підвищення ефективності забудови та іншого використання земельних ділянок, охорони культурної спадщини, збереження традиційного характеру середовища населених пунктів, урахування державних та громадських інтересів при плануванні та забудові територій. Проте, встановлюючи окремі обмеження щодо майбутньої споруди, які можуть істотно вплинути на художнє оформлення як зовнішнього, так і внутрішнього вигляду об'єкта, архітектурно-планувальне завдання не може бути визнане формою вираження твору архітектури, що охороняється авторським правом. Завдання на проектування є усього лише частиною вихідних даних до проекту, і відповідно до порядку надання архітектурно-планувального завдання, не може включати вимоги щодо архітектурних та інженерних рішень об'єкта архітектури, його внутрішнього оздоблення, інші умови і вимоги, якщо вони не випливають з положень актів законодавства, тобто не містить в собі творчої складової твору архітектури.

Ще більший вплив на творчий процес створення архітектурного проекту може справляти завдання на проектування, видане замовником, в якому, виходячи із соціально-економічних, національних, політичних і інших інтересів, замовник може установити досить вузькі рамки для втілення потенційних архітектурних рішень. При цьому умови завдання на проектування рівною мірою можуть відбитися як на вирішенні архітектором композиційних питань об'єкта, так і на визначенні його вигляду. Вказане завдання, з тих же причин, що і архітектурно-планувальне завдання, також не може бути визнане твором архітектури, проте з тією відмінністю, що завдання замовника на проектування може підлягати охороні нормами авторського права в якості літературного твору.

Невідповідність архітектурної частини проекту умовам завдання на проектування виданого замовником, або обмеженням архітектурно-планувального завдання, встановленим органами містобудування та архітектури, не позбавляє авторсько-правової охорони в якості твору архітектури архітектурну частину проекту, розроблену з дотриманням основних вимог до проектної документації. Це пояснюється тим, що архітектурно-планувальне завдання видається під чітко визначене місце розташування об'єкта архітектури з його особливими містобудівними та інженерно-геологічними умовами, а завдання замовника на проектування — у зв'язку з його особистими уподобаннями або у зв'язку з цільовим призначенням майбутнього об'єкта архітектури. Тому, розроблення автором архітектурної частини проекту з порушенням встанов-

лених умов та обмежень хоча і включає можливість реалізації даного проекту в будівництві саме в цьому місці або для цього замовника, але не позбавляє його можливості подальшої реалізації в іншому місці розташування або для іншого замовника, що цілком відповідає меті архітектурної діяльності.

На завершення розгляду питань пов'язаних з метою даної статті,

слід підкреслити, що сформульовані в статті окремі вимоги до проектної документації як об'єктивної форми втілення творів архітектури дозволяють чітко відокремити твори архітектури від суміжних творів, як-то твори образотворчого, ужиткового мистецтва та інші, що в значній мірі сприяє підвищенню ефективності їх правової охорони. ◆

Література:

1. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16 січня 2003 року // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11. — Ст. 461.
2. Закон України "Про авторське право і суміжні права" від 11.07.2001 // ВВР. — 2001. — № 43.
3. Серебровский В.И. Вопросы советского авторского права. — М.: Академия наук СССР, 1956.
4. Підпригора О.О. Законодавство України про інтелектуальну власність: Навч. посібник. — К., 1997.
5. Шишка Р.В. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект: Монографія. — Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002.
6. Мельник О.М. Проблеми охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності в Україні. — Харків.: Вид-во Національного університету внутрішніх справ, 2002.
7. Гейне А.Н. Авторское право на произведения зодчества // Журнал Вестник права. — 1905. — кн. 7. — с. 297—349.
8. Гевирц Я.Г. Авторское право на архитектурные произведения. — Петроград, 1917. — 79 с.
9. Диканский М.Г. Авторское право в архитектуре — Петроград, 1916. — 79 с.
10. Кахадзе М.М. Гражданско-правовое регулирование конкурса в области архитектуры: Автореф. дисс. ... канд. юрид.наук. — Тбилиси: Изд-во Тбилис. ун-та, 1975. — 24 с.
11. Пизуке Х.А. Правовое регулирование архитектурной деятельности: Автореф. дисс. ... канд. юрид.наук. — Ленинград, 1984. — 16 с.
12. Райгородский Н.А. Права советского архитектора по действующему законодательству // Вестник Ленинградского университета. Серия экономики, философии и права. — Вып. 2. — № 11. — с. 98—110.
13. Тимофеенко Л.П. Авторские права архитекторов. — К., 1999.
14. Якуб Д.Б. Вопросы авторского права на произведения архитектуры: Дис. ... канд. юрид. наук. — Харьков, 1970. — 19 с.
15. Закон України "Про архітектурну діяльність" № 687-XIV від 20.05.1999 // Офіційний вісник України. — 1999. — № 24 (02.07.99). — ст. 1089.
16. Державні будівельні норми А.2.2-3-2004 "Проектування. Склад, порядок розроблення, погодження та затвердження проектної документації для будівництва" затверджені Наказом Держбуду України № 8 від 20.01.2004 року // Ціноутворення у будівництві. — 2004. — № 5.
17. Наказ Держбуду України "Про затвердження положення про ескізний архітектурний проект" № 51-839/1 від 23.10.91 року // Ціноутворення у будівництві. — 1992. — № 2.
18. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 1999 р. № 2328 "Про Порядок надання архітектурно-планувального завдання та технічних умов щодо інженерного забезпечення об'єкта архітектури і визначення розміру плати за їх видачу" // Офіційний вісник України. — 1999. — № 51 (06.01.2000). — ст. 2537.